

Program podrške za nastavničko vodstvo u BiH “Podrška nastavniku, voditelju promjena”

Projekat Međunarodno nastavničko vodstvo (International Teacher Leadership project) je istraživački i razvojni projekat koji uključuje istraživače i praktičare iz velikog broja evropskih zemalja. Kreator programa je dr. David Frost (Faculty of Education, Cambridge University) koji je razvio modele, strategije i alate za podršku nastavnicima – voditeljima inovacija i promjena u različitim kontekstima u Velikoj Britaniji u proteklih 20 godina.

Partner projekta Međunarodno nastavničko vodstvo u BiH je proMENTE *socijalna istraživanja*. Kao projektni partner i nacionalni tim, proMENTE *socijalna istraživanja* je zadužen za realizaciju svih projektnih aktivnosti koji se tiču programa podrške za nastavničko vodstvo u BiH pod mentorstvom Davida Frosta i kolega iz Cambridgea. Pored pružanja podrške u školama za nastavničko vodstvo, nacionalni tim je zadužen za monitoring i evaluaciju programa.

Cilj projekta

Osnovni cilj projekta jeste da nastavnici, uz adekvatnu vrstu podrške, praktiraju vodstvo i da unaprijede svoje uticaje postupajući strateški u unapređenju postojećih i kreiranju novih praksi u svojoj školi.

Direktni korisnici projektnih aktivnosti su nastavnici škole koji su se dobrovoljno prijavili da učestvuju u programu. Projekat bi, indirektno, trebao imati uticaj i na nastavnike koji se nisu uključili u program i učenike nastavnika koji su u programu.

Korisnici projekta

Program podrške za nastavnike je realizovan kroz grupni i individualni rad. Grupni rad se odvijao jednom mjesečno u vidu radionica tokom jedne školske godine. U svakoj izabranoj školi pojedinačno je bila formirana grupa nastavnika te škole. Pored rada u grupama, tokom programa nastavnici su imali organizovanu individualnu sesiju s koordinatorima.

Program rada

Pored istraživanja koncepta nastavničkog vodstva, osvještavanja i osnaživanja ličnih vrijednosti i interesa, nastavnici će u toku programa podrške identifikovati vlastiti "izazov" u radu koji žele da prevladaju i što će voditi do pregleda, razvoja i kreiranja novih ili poboljšanih praksa u njihovoj školi. Namjera nastavnika će biti da kroz vlastite projekte budu voditelji promjena ili razvoja praksi kao i da istražuju, evaluiraju i unaprijede taj inovativni proces. Tokom procesa, nastavnici uključuju i ostale kolege te razmjenjuju mišljenja, strategije u radu i različite aktivnosti rada na projektu.

Izgradnja znanja

Jedan od važnijih aspekata projekta jeste dijeljenje znanja sa drugima; tokom trajanja programa, nastavnici su bili podržani da:

- Razgovaraju i razmjenjuju iskustva i ideje sa kolegama koji nisu u programu podrške, a tiču se njihovog konkretnog projekta i izazova u radu kojim se bave.
- Prezentuju svoj rad kolegama u školi i na taj način ih upoznaju sa svojim projektom, koracima u realizaciji i načinima prevladavanja pojedinih izazova.
- Ukoliko je moguće, da zainteresovane kolege pomognu ili podrže određene aktivnosti na projektu nastavnika.

Umrežavanje

Umrežavanje je jedan od načina dijeljenja ideja, znanja, strategija te razmjene iskustava. Planirane aktivnosti umrežavanja u programu podrške su:

- Web stranica www.nastavnickovodstvo.net – osnovni cilj uspostavljanja ove web stranice jeste umrežavanje i izgradnja znanja nastavnika. Forum je najvažniji segment stranice koji pruža direktnu komunikaciju između nastavnika u regiji te omogućava razmjenu ideja, informacija i alata. Stranica je regionalnog tipa i za sada je moderiraju tri zemlje: Bosna i Hercegovina, Hrvatska i Crna Gora.
- Networking meeting – sastanak/konferencija koja bi okupila sve nastavnike u BiH koji učestvuju u programu podrške nastavničko vodstvo te ugostila nastavnike iz regije i mentore iz Cambridgea.

Tokom školske 2010/2011. godine u programu nastavničko vodstvo u BiH učestvovalo je 40 nastavnika iz devet škola Kantona Sarajevo. Pod stručnim vodstvom tima iz proMEN-TE *socijalna istraživanja* program se realizovao s ciljem unapređenja profesionalnih praksi i znanja nastavnika te njihovog osnaživanja za iniciranje i vođenje promjena u svakodnevnom radu i u radu škole.

Nastavnici, voditelji promjena o projektu (1)

Ovo mi je bio jedan od projekata u koji sam se dobrovoljno javila, jer ima veze s podučavanjem, saradnjom s kolegama, edukacijom i unošanjem pozitivnih promjena u nastavnom procesu. Sam naziv projekta "Pomoć nastavniku voditelju promjena" me zainteresovao i pomogao mi, posebno u radu sa djecom koja su manje ili nikako zainteresovana za nastavni proces.

Uvjerila sam se da u obrazovanju i vaspitanju učenika ne možeš djelovati sam. U nastavni proces moraju biti uključeni i drugi nastavnici, pa i roditelji koji su jako bitni.

U okviru ovog programa bitno je što smo saznali da ipak možemo uticati na neke segmente našeg rada, ne tako krupne, ali ipak dovoljne.

Sam rad na projektu i u grupi me potakao na razmišljanje i aktivno učešće u radu te učešćem u diskusijama o pitanjima na koja ranije nisam obraćala pažnju. Sve je to pozitivno djelovalo na moj rad. U grupi je vladala prijatna i ugodna atmosfera.

Učešće u projektu je jedno sasvim novo iskustvo. Rad, razgovori, druženje i razmjena ideja i iskustva su stvorili mogućnost da sagledam i uvidim na koje sve načine mogu pomoći sebi u lakšem pronalaženju puta za rješavanje eventualnih poteškoća u radu.

Uvidjela sam da je sve lakše uz timski rad i da su promjene i te kako moguće, iako nekad ne izgleda tako. Naučila sam da više trebamo cijeniti sebe i svoj rad, jer je svaka, i najmanja promjena itekako bitna i velika.

Rad sa učenicima “kojima knjiga nije najbolji drug”, ali vole svoju školu

Zovem se Sulejman Lekperić i profesor sam geografije u Osnovnoj školi “Džemaludin Čaušević” u Sarajevu. Kao dugogodišnji nastavnik i trenutno voditelj Geografsko-historijsko-novinarske igraonice/sekcije, uočio sam grupu učenika osmog razreda kojima knjiga i udžbenik nisu “najbolji drug”, ali ipak vole svoju školu.

Novi učenici na sekciji

Kod većine opisanih učenika nivo usvojenog znanja ne zadovoljava trenutne zahtjeve gradiva, a također je odziv takvih učenika izuzetno mali i na dodatnu, dopunsku nastavu te časove slobodnih aktivnosti koje se organizuju u školi. Oni su puni energije, mjesto ih ne drži, i rado svoju ljubav prema školskim aktivnostima iskazuju odazivanjem na sportska takmičenja i akcije na uređenju školskog dvorišta.

Pokušao sam ih animirati da se aktivno uključe u rad školske sekcije čiji sam voditelj. Na narednom okupljanju članova sekcije došli su i neki od

njih. Mnogo učenika dolazi na sekciju inače, a dolakom ove grupe postalo je nemoguće raditi u jednoj grupu; napravili smo manje skupine prema interesovanju i afinitetu učenika. Novopridošlim članovima sam predložio da u školskom dvorištu izgradimo “fontanu – sunčev sat” koju bismo svečano otvorili za Dan škole. Učenici su prihvatili ideju i motivirali me da u svojoj zamisli istrajem do kraja.

Svečano otvorenje

Cilj mi je bio da što veći broj takvih učenika pokuša promijeniti svijest i shvati značaj uključivanja na organizovanu dodatnu, dopunsku nastavu i časove slobodnih aktivnosti u školi, pomoći im u savladavanju nastavnih sadržaja i iz drugih nastavnih predmeta kao i u sticanju preduslova za korištenje naučenog u daljem školovanju i životu. Tokom školske godine ti učenici su izrađivali “fontanu – sunčev sat”, radili su i birali likovna idejna rješenja, ponovili zaboravljene

no gradivo geografije, fizike, matematike i odabirali natpis koji će biti ispisan na fontani “Izgubljeno vrijeme nikad nije pronađeno ponovo”.

“Fontanu-sunčev sat” na svečanosti povodom Dana škole pokrenule su učenica generacije Amina Salčin i direktorica škole Haša Albinović.

U realizaciji ove ideje često sam se konsultovao i s drugim nastavnim osobljem (nastavnicima tehničkog odgoja, likovne kulture, matematike itd.) direktoricom, stručnom službom škole, a veliku tehničku podršku u radu imali smo od domara škole.

Aktivnosti i nestrpljenje “kako će sve to izgledati” na kraju su urodile plo-

dom, jer “sunčev sat” je izazvao veliku pažnju i kod ostalih učenika škole. Učenici koji su bili u fokusu ovog projekta završili su razred s pozitivnim ocjenama. ●

Razvijanje strategija vršnjačke podrške u svrhu unapređenja rada domaće zadaće

Zovem se Fahrudin Bičo i profesor sam geografije u “Drugoj osnovnoj školi” u Sarajevu. Već duži period sam bio zabrinut kao razredni starješina zbog toga što jedan značajan broj učenika ne radi domaće zadaće, posebno iz matematike i stranih jezika.

Zadaću radimo u školi

Iz razgovora sa učenicima, roditeljima i kolegama saznao sam da mnogi članovi odjeljenja nisu u mogućnosti samostalno ili uz pomoć roditelja koji nemaju znanja iz tih predmeta, rješavati domaće zadaće, a kod nekih učenika postojale su slabo razvijene radne navike. Želio sam razviti strategiju za stvaranje pozitivnih radnih navika i izvršavanje obaveza kao i usvajanje principa kontinuirane edukacije. Pretražujući literaturu, naišao sam na primjere kolega iz Hrvatske koji su se susreli sa istim problemom. Došao sam na ideju da njihove metode koristim i u svom radu.

Od nekoliko predloženih ideja, učenici su jednoglasno prihvatili da u toku

sedmice ostajemo jedan čas (a po potrebi i više) nakon redovne nastave gdje bi oni zajednički radili zadaće. U odjeljenju smo napravili timove. U svakom timu je bilo 4 ili 5 učenika i to tako da poštujem volju s kim žele raditi, no bilo je važno da u svakom timu budu najmanje dva učenika koja su dobro poznavala matematiku i strane jezike te inače bili poznati kao odgovorni i marljivi. Odredili smo vođe svakog tima. Oni su preuzeli obavezu da kordiniraju rad, ali i da vode evidenciju o radu i izvršavanju obaveza za članove tima kao i da mene sedmično izvještavaju o radu preko jednostavnih obrazaca za evidenciju. Zamolio sam i kolege da prate nepredak učenika i da me o tome obavještavaju. U svom radu imao sam podršku menadžmenta škole koji mi je osigurao prostoriju za rad timova a i roditelji su pratili rad učenika u učionici.

Učenik je učeniku učitelj

Već nakon dvije sedmice rezultati su bili evidentni: u odjeljenju nije bio ni

jedan učenik koji nije uradio zadaću! Učenici su tražili još ovakvih časova. Oni koji nisu radili zadaće, dobili su priliku da im neko pomogne u radu, a oni koji su bili vođe timova, dobili su priliku da osjete zadovoljstvo zbog pomoći kolegama, a svi zajedno su imali više slobodnog vremena kod kuće. Kolege nastavnici su me obavjestile da se popravio uspjeh na testovima kao i stav prema ovim predmetima. Iako nije bilo u mom fokusu na početku, kroz ovu aktivnost učenici su razvili osjećaj odgovornosti, zajedništava, međusobne komunikacije, tolerancije i uvažavanja. ●

Razvijanje aktivnog učenja za poboljšanje jezičkih vještina

Zovem se Fatima Hasić, već četiri godine predajem engleski jezik u Osnovnoj školi "Avdo Smailović" u Sarajevu. Tokom svog rada, uočila sam da učenici, naročito oni stariji, rijetko pokazuju entuzijazam kada se radi o usmenom komuniciranju na stranom jeziku. Odlučila sam razviti motivacije kod učenika, poboljšati njihovo samopouzdanje, a ujedno i poboljšati sopstvene nastavničke vještine koje će mi pomoći u daljem radu.

Gluma sramežljivost potiskuje

Anketirala sam učenike i tražila da oni kažu kakve časove stranog jezika žele, konsultirala sam se sa kolegama u školi, a pedagog mi je pomogao dajući mi stručnu literaturu koja je govorila o podučavanja stranog jezika. Jedna od metoda moje aktivnosti bila je gluma po ulogama koja se pokazala jako uspješnom. Čak i oni najsramežljiviji učenici su se rado odazvali i bez većih poteškoća prezentovali svoje uloge na času. Mnogi su čak dolazili u školu obučeni u likove koje

su glumili. Nakon tih uspješnih časova, razgovarala sam s kolegama u školi i obavještavala ih.

Nakon nekoliko časova glume, nalezila sam vremena da u zgnusnutom planu i programu sedmog razreda osmogodišnjeg školovanja ubacim i obradu nekih popularnih pjesama na engleskom jeziku što je bila jedna od stavki koje su učenici tražili u provedenoj anketi. Postavljajala sam im pitanja o edukativnom karakteru pjesme i rado su odgovarali na njih. Također smo uz igrice ponavljali vokabular ili neke gramatičke jedinice s prethodnih časova što je bilo dosta uspješno jer su se rado odazivali tome. Nakon toga sam ponovo provela anketu u kojoj je većina učenika iskazala zadovoljstvo drugačijim časovima i poželjela da to rade i sljedeće godine.

Aktivnost na časovima se povećala

Vodila sam bilješke o tome kakav je uspjeh polučio moj trud i rad, kako su učenici reagovali na njih i da li se

atmosfera u radu promijenila nabolje. Nakon provedenih aktivnosti uvidjela sam da imaju drugačiji, bolji odnos prema radu na časovima. Taj preokret bio je vidljiv i na ocjenama koje su bile daleko veće nego prethodnih godina. Gluma im je pomogla da sruše svoje barijere u komuniciranju na času; slušajući muziku razgovarali smo opušteno i svako je mogao da iskaže svoje viđenje i tako poprave samopouzdanje u korištenju stranog jezika.

Ovaj projekt će biti dostupan svim kolegama koji budu željeli uvesti nove ideje u svom nastavničkom radu. ●

Razvijanje strategije za poboljšanje radnih navika učenika

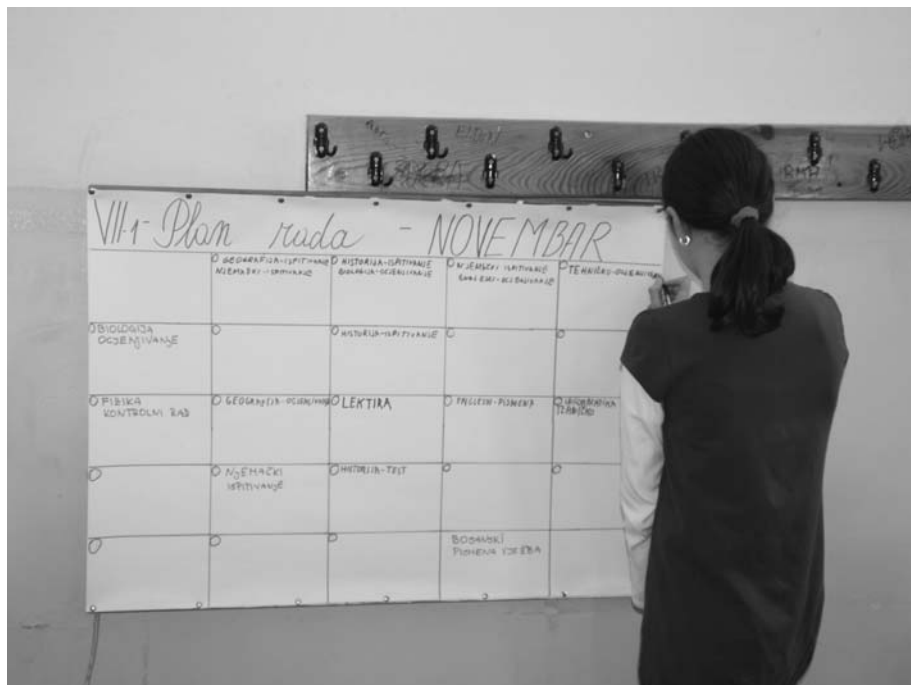
Zovem se Alma Pamuk i već 8 godina predajem historiju “Druvoj osnovnoj školi” u Sarajevu. Također sam i voditelj odjeljenja VI razreda. Primijetila sam da većina učenika u mom odjeljenju uči povremeno, “kampanjski”. Kako je tekla školska godina, povećavao se broj negativnih ocjena, a mnogi učenici, koji su počeli školsku godinu dobrim ocjenama i bili aktivni, nakon dva mjeseca imali su loše rezultate.

Razredni mjesečni plan

Razgovarajući sa učenicima i roditeljima shvatila sam da je glavni razlog lošijeg rezultata preopterećenost te da zbog toga ne mogu na vrijeme pripremiti sve zadatke za školu. Predložila sam učenicima i roditeljima da zajedno pokušamo popraviti trenutno stanje u odjeljenju kroz izradu mjesečnih planova rada. Učenici su za svaki mjesec izrađivali mjesečni plan odjeljenja i postavljali ga na zid učionice; redari su tokom sedmice zapisivali koje obaveze imaju

učenici (usmeni odgovori, lektira, kontrolni, test...) Također su učenici mjesečno dobijali formulare u koje su sami bilježili obaveze u toku sedmice. Zamolila sam predmetne nastavnike da ranije obavijeste učenike o kontrolnim radovima, usmenom odgovoru da bi to učenici mogli zabilježiti. Tako su učenici znali ne samo koje su im obaveze u školi u toku tekuće nego i naredne sedmice. Svoj lični mjesečni planer davali su na uvid roditeljima. Tako su i roditelji bili uključeni.

Na kraju svakog mjeseca birali smo učenika i učenicu sedmice. Đaci u odjeljenju sami su birali ko je bio najuspješniji u toj sedmici. Nekada je to bio učenik koji je pobijedio na takmičenju (npr. iz tehničke kulture), nekada učenik koji je popravio najveći broj negativnih ocjena, ili učenik koji je najviše pomagao drugovima u razredu.

Ima plana – nema jedinica

Analiza prvih rezultata uslijedila je nakon mjesec dana. Nekoliko učenika je popravilo ocjene i disciplina je u odjeljenju bila znatno bolja. Istakli su da im je izrada planera omogućila da se na vrijeme pripremaju za nastavu, ne zaboravljaju domaću zadaću. Za učenika sedmice izbran je učenik koji je u vrijeme kada smo počeli sa izradom mjesečnog planera imao četiri negativne ocjene. Nakon 15 dana popravio je tri i uradio sve domaće zadaće. Na trećoj nezvaničnoj klasifikaciji u odjeljenju nijedan učenik nije imao negativnu ocjenu i svi su imali primjerno vladanje. Na rodi-

teljskom sastanku roditelji su istakli da su djeca počela iskreno govoriti o svojim obavezama, da je kampanjskog učenja sve manje.

Voditelji drugih odjeljenja šestog razreda složili su se da je projekat bio uspješan i zatražili moje odobrenje da to primijene u svojim odjeljenjima. ●

Unapređivanje vještine učenja vokabulara u skladu sa individualnim stilovima učenja

Zovem se Mira Bošnjak i profesor sam ruskog i engleskog jezika i književnosti u Osnovnoj školi "Džemaludin Čaušević" u Sarajevu. Bila sam zabrinuta zbog površnog i jednostranog pristupa učenju vokabulara kod učenika, odnosno nezainteresiranosti za ovaj važan segment učenja stranog jezika. Željela sam pronaći način za efektivnije bilježenje i učenje novih riječi. Promjenom stava prema učenju, daci bi imali bolju motivaciju za rad, bolje ishode, a samim tim i bolji uspjeh u daljem školovanju.

Individualno bilježenje vokabulara

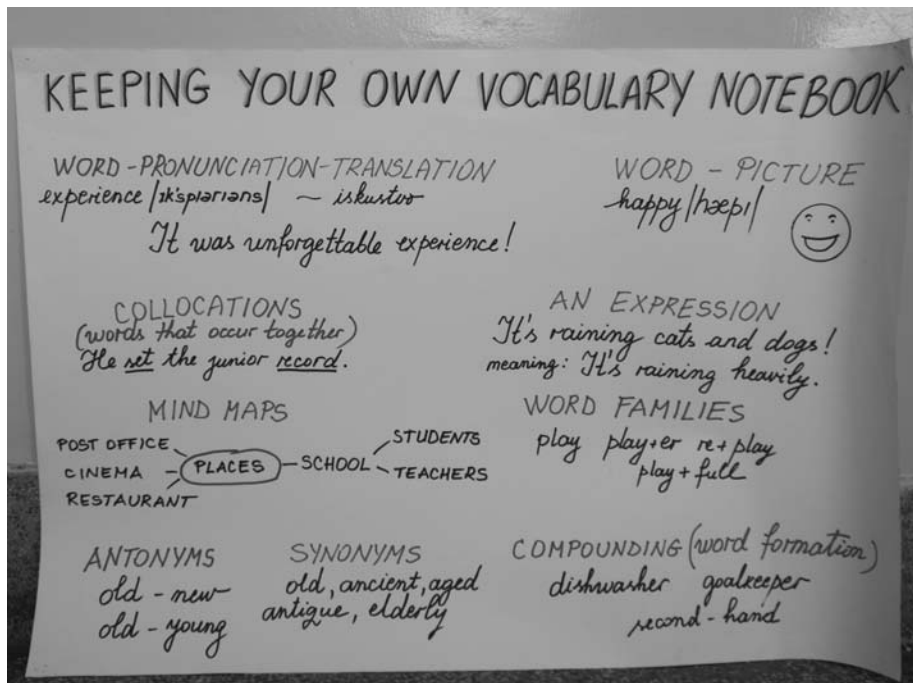
U mojoj aktivnosti mnogo mi je pomogla knjiga "How to Teach Vocabulary" (Scott Thornbury, Pearson Education Limited, 2002) koja mi je ponudila mnoge strategije. Isto tako, Agencija za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje provela je istraživanje o ključnim kompetencijama za cjeloživotno učenje u kojem kompetencija *Učiti kako se uči* zauzima važno mjesto. Na početku mi nije bilo

savršeno jasno šta od svega mogu primijeniti, ali mi je razgovor sa kolegama pomogao da se fokusiram na ciljeve koje je moguće realizirati u kratkom vremenu.

Osmislila sam i doradila postojeće strategije bilježenja vokabulara i prezentirala ih na razrednom plakatu i tako upoznala učenika sa novim, drugačijim načinima učenja. Odlučila sam, u skladu s preporukom koju sam našla u stručnoj literaturi, da učenicima omogućim slobodu izbora. Dakle, prezentirane strategije su poslužile samo kao izvor mogućih rješenja za učenike, a sav dalji rad na bilježenju vokabulara odvijao se po njihovom slobodnom izboru. U tom smislu svaki učenik bilježio je nove riječi i vodio svesku zabilježki onako kako mu to najbolje odgovara.

Zamišljeno, ostvareno

Ovdje se je javio problem povratne informacije, odnosno kriterija za vrednovanje, jer ako nekome damo slobodu izbora, onda je vrednovanje

vrlo teško uklopiti u krute kriterije. Uz konsultacije sa kolegama, ovaj problem je prevaziđen tako što je svaki učenik imao priliku periodično prezentirati svoj način bilježenja vokabulara i dobiti povratnu informaciju. Učenici su tako dobili dodatnu motivaciju da nastave sa radom. Pregledavanjem sveski i vođenjem zabilježki utvrđeno je da gotovo svaki učenik zaista ima svoju individualnu strategiju bilježenja i pamćenja vokabulara, što je i bila polazna pretpostavka.

Na kraju ovog procesa đaci su izrazili svoje zadovoljstvo i namjeru da nastave sa ovakvim načinom učenja,

nekima je to bio poticaj za formiranje sličnih bilježki i iz drugih školskih predmeta. Osjetno je poraslo samopouzdanje kod nekih od njih.

Nastavit ću ovu praksu i proširiti je na druga odjeljenja naredne školske godine. Isto tako, prezentirat ću detaljan proces rada kolegama iz aktiva jezika, a i drugim kolegama. ●

Osnivanje Deutsch Klub-a kako bi se motivirali učenici da zavole njemački jezik

Zovem se Bisera Kurtović. Nastavnica sam njemačkog jezika u "Druvoj osnovnoj školi" u Sarajevu. Nekoliko godina već predajem njemački jezik i primijetila sam da se ovom predmetu ne posvećuje dovoljno pažnje, posebno u koncipiranju udžbenika u kojima je u potpunosti zanemarena usmena konverzacija, te interesantne, korisne i lagane teme primjerene uzrastu učenika od VI do VIII razreda.

Ko hoće još?

Dodatna nastava iz njemačkog jezika, na kojoj učenici mogu naučiti nešto više, izvodi se samo u VIII razredu i njen osnovni cilj jeste ustvari priprema odabраних učenika za takmičenje iz ovog predmeta. Mnogi učenici nižih razreda su me pitali da li ima i za njih sekcija iz njemačkog jezika. Ovo pitanje me zabrinulo i počela sam razmišljati kako da motivirani učenici VI i VII razreda nauče nešto više i drugačije iz njemačkog jezika, što na redovnim časovima ni-

je bilo moguće izvesti zbog obavezujućeg nastavnog plana i programa. Stoga sam odlučila osnovati *Deutsch Klub* u svojoj školi. *Deutsch Klub* je zamišljen kao sekcija na kojoj bi se učenici (osim što bi utvrđivali sadržaje usvojene na redovnoj nastavi), susretali sa sadržajima koji nisu predviđeni nastavnim planom i programom sa akcentom na usmenom izražavanju, učenju kroz igru i raznim projektima u vidu pravljenja panoa i prezentacija na različite teme, upoznavanju sa kulturom i historijom zemalja njemačkog govornog područja. Svoju ideju sam saopštila upravi škole, uz čiju pomoć sam odredila prostoriju i termin održavanja sekcije. Nakon toga sam obavijestila svoje učenike o ovome i zamolila da se svi zainteresirani učenici prijave u određenom roku. Sa grupom od dvadesetak učenika sam se sastajala jednom sedmično poslije nastave.

Grimove bajke na izvornom jeziku

U početku su polaznici bili više zainteresovani za ponavljanje gradiva sa redovne nastave i čisto učenje nove leksike uz pravljenje i crtanje kartica, ali smo kasnije uz veću upotrebu audio-vizuelnih nastavnih sredstava uspjeli bazirati se na komunikaciju tipa imitiranja kratkih jednostavnih dijaloga iz crtanih filmova. To je bio povod da učenici samostalno osmisle neku konverzaciju, igricu, nešto odglume ili jednostavno glasno čitaju Grimove bajke koje svi znaju, ali ne i kako zvuče na izvornom jeziku. Učenici su sami birali teme i sadržaje ko-

jima se žele baviti na sekciji, a moj zadatak je bio sakupiti materijale.

Kolege su smatrale da bi i oni mogli početi sa sličnim projektom, dok su roditelji bili oduševljeni, jer su *Deutsch Klub* smatrali nekom vrstom kursa i izvanrednom prilikom i motivacijom za učenje stranih jezika za njihovu djecu. Motivacija sa sekcije je utjecala i na aktivno učestvovanje na redovnim časovima, a priče o tome šta se sve učilo i radilo u *Deutsch Klub*-u probudilo je znatizelju ostalih učenika, pa se nadamo da će se klubu pridružiti još više članova u narednoj školskoj godini. ●

Razvijanje svijesti kod učenika o potrebi poznavanja ćirilice

Zovem se Bahrija Sivac i profesorica sam historije u Osnovnoj školi "Džemaludin Čaušević" u Sarajevu. Smatram da je kompletna pismenost poznavanje oba pisma, ali sam koristeći u nastavi udžbenike u kojima su kombinovane lekcije napisane ćirilicom i latinicom uočila da se lekcije napisane ćirilicom ne uče, ili uče teško i nevoljko. Učenici gotovo da ne prepoznaju sva slova azbuke ili ih mijenjaju sa slovima abecede, vrlo sporo i nerazgovijetno čitaju te otvoreno pokazuju averziju prema tom pismu.

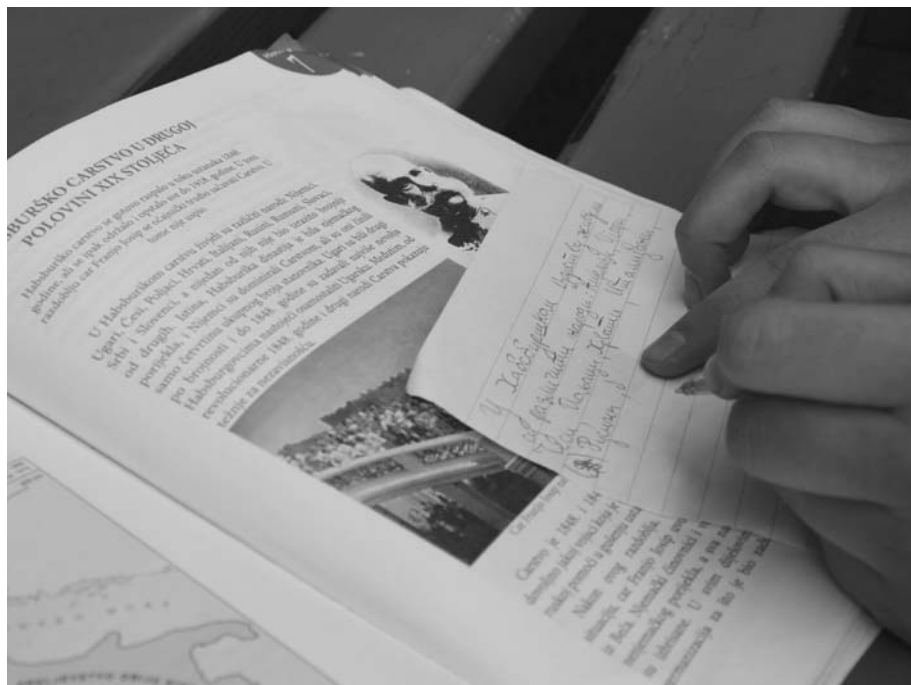
Nije dovoljno samo naučiti ćirilicu
Željela sam promijeniti svijest kod učenika da shvate značaj poznavanja ćiriličnog pisma uopšte, a ne samo u nastavi historije, pomoći im u savladavanju nastavnih sadržaja i iz drugih nastavnih predmeta kao i u sticanju preduslova za kompletno opismenjavanje.

U diskusijama sa učenicima starijih razreda (VII i VIII) shvatila sam da je

problem što su davno savladali ćirilicu, a kasnije su je vrlo rijetko ili gotovo nikako koristili, osim na časovima Bosanskog jezika i književnosti. Prilikom razgovora sa kolegama drugih nastavnih predmeta, uvidjela sam da imamo slične ili iste probleme, a posebno nastavnici koji koriste udžbenike s oba pisma (Geografija, Muzička kultura). Nastavnici razredne nastave objasnili su mi kada se i koliko dugo uči ćirilica u nižim razredima, koliki je stepen usvojenosti pisma i kako se primjenjuju dalje u razrednoj nastavi, a ne samo na časovima Bosanskog jezika: stepen poznavanja oba pisma je veliki, ali je problem slabo korištenje ćirilice u nastavi.

Na Historiji uvijek ćirilica

Fokusirala sam se na rad sa učenicima VII-3 odjeljenja tako što su prepisivali tekstove s latinice na ćirilicu, čitali tekstove na ćirilici i prepisivali tekstove sa ćirilice na ćirilicu, a svakoj vježbi smo mjerili vrijeme. Cilj je bio da što veći broj učenika prepozna

slova i u zadato vrijeme napiše i pročita tekst sa lakoćom. Učenici su u početku radili vrlo teško i sporo sa jasnim znacima negodovanja da bi kasnije i sami pokazali interesovanje i želju za te vježbe. Tako su razvijali i samopouzdanje.

Planiram sa ovom praksom nastaviti i iduće godine u istom odjeljenju i proširiti aktivnosti i na druga odjeljenja. ●

Razvijanje strategija za stvaranje čitalačkih navika

Zovem se Muamera Lindov i profesorica sam razredne nastave u Osnovnoj školi "Džemaludin Čaušević" u Sarajevu. Zabrinuta sam što učenici nemaju želju za čitanjem, niti naviku odlaska u biblioteku. Želim približiti knjigu đacima i učiniti da shvate koje su njene istinske vrijednosti. Da bih pokušala to ostvariti, napravila sam plan aktivnosti koje ću realizovati u prvom razredu.

Roditelji čitaju četvrtkom

Obavijestila sam roditelje o budućim aktivnostima. Na sastanku smo razgovarali o važnosti što ranijeg susreta djeteta sa knjigom te sam im objasnila koja bi njihova uloga bila u ovoj aktivnosti. Četvrtak je dan za druženje s knjigom. Tog dana roditelj, koji izrazi želju, može doći i djeci pročitati priču i družiti se s nama i na drugim časovima. Učenicima ne čitam priču na način da oni budu samo pasivni slušaoci (tako predlažem i roditeljima), svako čitanje je na poseban način pripremljeno, uz pomoć lutki-

ginjola i ilustracija učenici sami imitiraju neke dijelove priče (oglašavanja životinja, osjećanja, zvukove iz prirode – kiša, vjetar..).

Tokom realizacije ovih aktivnosti analizirala sam dječiju pažnju i zaključila da je najefikasniji način interaktivni, kada djeca učestvuju (predviđaju nastavak; vizualiziraju dijelove teksta; izvlače zaključke tokom i poslije čitanja; povezuju tekst sa svojim iskustvom) i kada koristim ginjole.

Liječenje knjiga

Drugi dio ove aktivnosti odnosio se na akciju sakupljanja slikovnica kako bismo upotpunili razrednu biblioteku. Razredna biblioteka je dostupna djeci u svakom trenutku kada su slobodni u toku nastavnog dana. Posmatrajući djecu dok listaju slikovnice, uočila sam da su ponekad nepažljivi, ne vode računa o stranicama, pa se desi da ih nekada i pocijepaju. Da bih skrenula pažnju na potrebu pažljivijeg odnosa prema knjizi, uvela sam čas "liječenja knjiga". Učenici su

trebali pronaći sve oštećene stranice kako bismo ih zajedno zalijepili.

Pokazatelji promjena nakon trajanja aktivnosti: roditelji odlaze sa djecom u biblioteku i čitaju im kod kuće; učenici vole četvrtak, jer tada čitamo priču, pitaju me kada će doći "Zekoslav" jedna od ginjola koju koristim u pričama; svaki slobodan trenutak u učionici uzimaju slikovnicu; većina učenika ne zna čitati (radi se o prvačićima), ali gledaju ilustracije, pokazuju drugu, smišljaju i igre (npr. okupi se njih nekoliko i u enciklopediji o životinjama takmiče se ko će prije pokazati najjaču životinju govoreći: "Ja sam to!"); roditelji dolaze na čas i čitaju

što doprinosi jačanju naše saradnje; učenici pažljivije koriste knjige i čim vide da je negdje oštećena stranica traže da se zalijepi; obogatili smo našu razrednu biblioteku; biblioteka je za njih mjesto gdje jedva čekaju da idu...

Važno mi je naglasiti: samo sam nešto podstakla kod svoje djece, a oni su me nastavili voditi. ●

Razvijanje strategija kulture izražavanja u svrhu bogaćenja rječnika učenika

Zovem se Mediha Kadrija i profesori- ca sam razredne nastave u “Drugoj osnovnoj školi” u Sarajevu. U radu s djecom uočila sam da imaju poteško- ća u izražavanju i da je to izraženije s dolaskom novih generacija. Djeca imaju veoma oskudan fond riječi, sve se svodi na osnovne pojmove, na de- klamovanje definicija. Problem je uočljiv na svim, a posebno na časovi- ma Bosanskog jezika i književnosti kada učenici pišu pismene vježbe i govore svoje dojmove o književnim tekstovima. Djeca sve manje čitaju i svoje slobodno vrijeme posvećuju drugim aktivnostima.

Šta je u vreći čarobnoj?

Željela sam pronaći način da kroz igru riječi probudim maštu kod djece i podstaknem ih da “govore”. Djeca bi se igrala i bez ikakvog opterećenja, nesvjesno, usavršavala svoje govornе sposobnosti, što je na časovima Bosanskog jezika išlo prilično teško. Da ne bih remetila redovne nastavne aktivnosti, odlučila sam da jednom

sedmično, na času vannastavnih aktivnosti, izdvojim 15 minuta za kulturu izražavanja.

Prvo sam koristila “Čarobnu vreću”. U vrećicu bih stavila neki predmet, a jedan učenik bi zavukao ruku, opi- pao predmet, i drugarima objašnjavao šta je osjetio (da li je predmet gladak, od kakvog je materijala, koji je oblik u pitanju...). Opisujući predmet, poboljšavali su svoje usmeno kazivanje, fond riječi im se popravio. Na narednim časovima pomogle su mi “Čarobne karte” na kojima su sličice iz svakodnevnog života, nešto što je djeci blisko (drvena koliba, kolač, injekcija, četkica za zube...). Dijete se samo javlja i izvlači jednu kartu, objašnjava šta je na karti, na šta ga asocira sličica, vežu li ga neka iskustva vezana za taj pojam.

Besmislenim rečenicama do sadržajnijih učeničkih sastava

U trećem razredu sam nastavila svoj plan, ali malo složeniji nego u drugom razredu. Odlučila sam se za “be-

smislene rečenice” kojima je cilj potaknuti djecu na razmišljanje i poimanje apstraktnog i nezamislivog, nečega što nisu imali priliku vidjeti i čuti. Npr. “Učionice u našoj školi nemaju vrata”. Učenici bi trebali odgovoriti na četiri pitanja: Koje su posljedice te tvrdnje? Koje su prednosti? Kada bi to bilo prihvatljivo? Šta bi se desilo da je to zaista tako? Odgovarajući na pitanja, đaci su se zabavljali, smijali i govorili – poboljšavali svoje govorne vještine. Na narednim časovima sam primijetila da učenici sami žela da postavljaju svoje “besmislene rečenice” i da im veoma dobro ide. Osjetila sam da su mnogo opušteniji u razgo-

voru, da koriste duže i složenije rečenice, što mi je i bio cilj. Pismene vježbe su postale znatno bolje i sadržajnije.

Svoje iskustvo sam podijelila sa kolegama iz Aktiva. Podržali su i prihvatili moju ideju i odlučili da započnu ove aktivnosti sa svojim učenicima.

Ostvarila sam svoj cilj te mi je važno napomenuti i da su se učenici zbližili kroz zajedničko pripremanje materijala za naše aktivnosti. ●

Razvijanje strategija za prevladavanje problema učenja samo za ocjenu

Zovem se Mirsada Lukač i već dva-deset godina radim u Osnovnoj školi “Mehmed-beg Kapetanović Ljubušak” u Sarajevu. Posljednje tri godine, osim Kulture življenja i Demokracije, predajem i Hemiju učenicima sedmog i osmog razreda. Bila sam nezadovoljna nivoom znanja koji su pokazivali neki učenici. Svojom aktivnošću želim im pomoći u savladavanju gradiva hemije na način da usvojeno znanje ima trajni karakter.

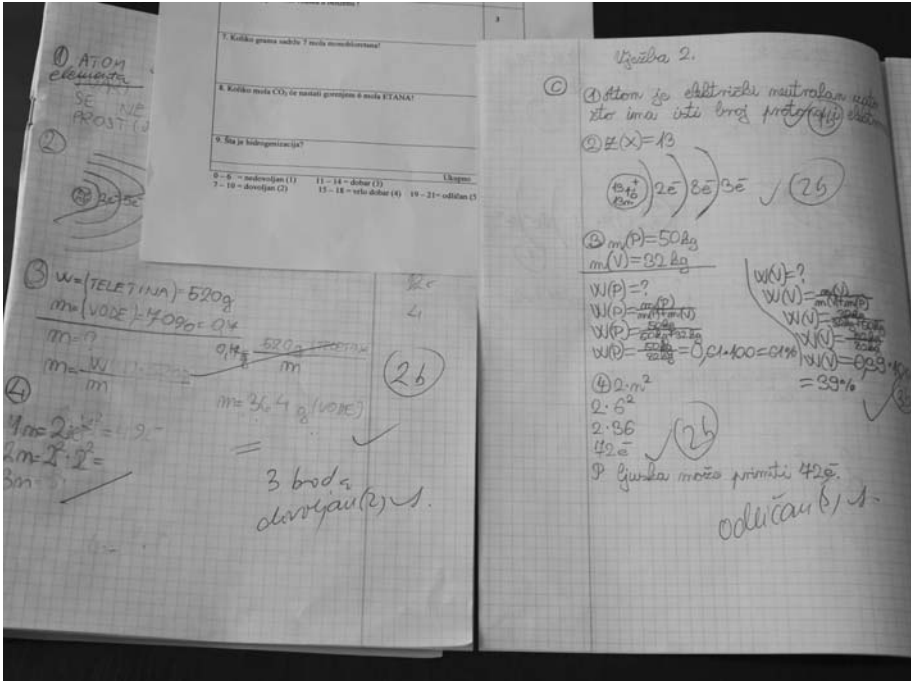
Nakon ocjene – spavanje

Razgovarala sam sa kolegama koji predaju prirodne nauke i složili smo se da je osnovni razlog za to neadekvatan način učenja po principu – “brzo zapamti veliki broj informacija, izdeklamuj ih, zaradi željenu ocjenu i onda spavaj dok opet ne dođe na tebe red da odgovaraš”. Fokusirani učenici se ne trude da samostalno donose zaključke već čekaju da im se serviraju tačni odgovori.

Pokušala sam povećati svijest učenika o važnosti kontinuiranog rada za

konačno usvajanje znanja. Redovne časove sam organizovala tako da u uvodnom ili završnom dijelu zatražim od učenika da urade, najčešće pismeno, neki jednostavan zadatak koji zahtijeva logičko zaključivanje. Nastojala sam da svaki put budu pozvana da odgovore baš ona djeca koja uče na način koji sam ranije opisala. Njihovu reakciju najbolje opisuje rečenica: “Što ja svaki put?” Ovakav način rada ih drži budnim, ali sve dok nisu ocijenjeni, neznanje ih ne zabrinjava.

Formirala sam grupe u kojima su bila po četiri učenika. Svaka od njih ima dvoje djece koji pokazuju odlične rezultate u radu. Napredni par je dobio svoja dva učenika kojima treba pomoći u savladavanju gradiva i otkriti im način na koji oni uče ovaj predmet. Četiri od pet formiranih grupa su realizovale po dva sastanka. Rezultat pokazuje određeni pomak, ali to nije dovoljno da bi se osjetilo vidno poboljšanje. Uvidjela sam da đaci jedni drugima ne predstavljaju

autoritet pa vrijeme koje zajedno provode u učenju nije dovoljno dobro iskorišteno. Potrebna im je dodatna motivacija.

Zadivljujući rezultati

Osim dopunske nastave, počela sam sa realizacijom časova koje sam nazvala – Pripremna nastava iz hemije. Uključila sam u rad i fokusirane učenike. Na prvom sastanku sam utvrdila sadržaje koje treba dodatno objasniti. Nisam željela da im još jednom serviram objašnjenje već sam dala zadatak da do sljedećeg puta samostalno pronađu odgovore. Na redovnim časovima sam ponudila mogu-

ćnost da učenici izradom završnog testa poprave zaključnu ocjenu bez obzira na prethodno ocjenjivanje. Rezultat je zadivljujući. Svi učenici su uradili svoj zadatak i pokazuju mnogo bolje razumjevanje materije koja se obrađuje. U vrijeme kad se na sve strane nudi instruktivna nastava za predmete iz kojih se polaže prijemni ispit, moji besplatni časovi pripreme nastave su bili dodatna motivacija za učenike. Svake sedmice je sve veći broj motivirane djece u mojoj učionici.

Roditelje sam upoznala sa mojim akcionim planom i naišla na njihovu punu podršku. ●

Razvijanje vršnjačke saradnje u svrhu prevladavanja straha od fizike

Zovem se Edina Sabić i šest godina predajem tri predmeta: Fiziku, Informatiku i Tehnički odgoj u Osnovnoj školi "Avdo Smailović" u Sarajevu. Radeći u školi primijetila sam da djeca rado pohađaju nastavu informatike i tehničkog odgoja, ali Fizika ih plaši. Učenici u svijet novog predmeta ulaze sa predrasudama, smatraju da je težak za učenje i da se sastoji samo od zadataka i formula.

Fizika i nije tako strašna

Naumila sam popularizirati Fiziku. Željela sam učenike šestog razreda upoznati sa nastavnim predmetom prije nego ga počnu izučavati u sedmom razredu. Odlučila sam da sa učenicima sedmog razreda pripremim predstavljanje fizike na jedan zanimljiviji i duhovitiji način, onako kako to do sada nije bila praksa.

Napravili smo plan: pitali smo učenike šestog razreda "Šta znaju o fizici?" i "Šta žele da saznaju?". A onda smo im pripremili tekst igrokaza na temu "Fizika je svuda oko nas". Igrokaz se

sastoji iz dva dijela. U prvom dijelu upoznajemo učenike sa naučnim otkrićima Galileja, Njutna, Tesle. Ukazujemo im na duhovit način na njihova otkrića bez kojih bi današnji život bio nezamisliv. Drugi dio igrokaza su fizikalni ogledi koji su povezani sa pojavama svakodnevnog života.

Zadovoljstvo vidljivo na dječijim licima

Tim učenika aktivno se uključio i učestvovao sa svojim idejama u pisanju teksta, pravljenju prezentacije i pripremanju i izvođenju oglada. U toku pripreme i realizacije projekta uvidjela sam da je ovakav način predstavljanja fizike pobudio interese i kod učenika koji su već pohađali časove ovog predmeta. Konsultirala sam se i sa savjetnicom fizike, pedagogicom i radnim kolegama. Svidjela im se ideja i pružili su mi podršku u pripremi i realizaciji samog projekta. Učenici VI razreda su sa velikom pažnjom pratili kompletnu predsta-

vu. Vidjelo se oduševljenje na njihovim licima. Na kraju su mnogi poželjeli da i sami izvedu neke eksperimente. Po završetku predstave pitali smo ih kakvu emociju u njima pobuđuje riječ "fizika"; većina je napisala: "sreća"

Pored učenika implementaciji projekta prisustvovali su i predmetni nastavnici, učitelji i pedagogica. Kompletni igrokaz je snimljen tako da će se u buduću moći prikazati na časovima upoznavanja sa nastavom fizike. ●

Drugačija odjeljenjska zajednica: Učenje bez ocjenjivanja

Zovem se Namir Ibrahimović i profesor sam Bosanskog, hrvatskog, srpskog jezika i književnosti u Osnovnoj školi "Safvet-beg Bašagić" u Sarajevu. Osnovni problem koji imam u svom radu već dugi niz godina jeste kako motivirati učenike da saznaju, uče bez da očekuju ocjenu za svoje aktivnosti i kako da na časovima odjeljenjske zajednice ne slušam učenička "tužakanja": *ko je koga krivo pogledao i ko je kome šta rekao tokom malog ili velikog odmora.*

Učenici objašnjavaju šta je bolje od škole

U rješenju problema mnogo mi je pomogao John Taylor Gatto i njegova knjiga: "Oružja za masovno poučavanje" (Algoritam, Zagreb, 2010). Nakon dugogodišnjeg rada u javnim i privatnim njujorškim školama, Gatto je dao otkaz i odbio učestvovati u "proizvodnji poslušnika". Odjeljenjska zajednica je, nažalost, jedino mjesto gdje možete biti kreativni i revolucionarni u obrazovnom sistemu:

od ove godine s učenicima dogovaram aktivnosti u kojima će oni govoriti o stvarima koje ih zanimaju, aktivnostima koje ih oduševljavaju, o provedenom vremenu izvan škole...

Tako su učenici na časovima govorili o TV programima koje gledaju, o društvenim mrežama, razlozima zašto se druže s nekim, otvoreno drugim učenicima u razredu rekli šta im smeta u njihovom ponašanju i nijednom nisu tražili da se bavimo ranijim temama.

Aktivnost je učenike potakla da pitaju, istražuju, jasno i glasno kažu šta misle i na drugim časovima. Naravno, to nije naišlo na odobrenje kod svih nastavnika koji su navikli da "su uvijek u pravu" i da ne moraju objašnjavati svoje postupke. Na početku školske godine bili su nemirniji na časovima, ali ubrzo su shvatili da nemaju razloga ometati nastavu.

Nešto je truhlo u obrazovanju

Posebno mi je važno istaći aktivnost drugačije odjeljenjske zajednice gdje su učenici izlazili pred tablu i odgovarali na pitanja drugih učenika. Nisu svi imali hrabrost stati pred više od dvadeset vršnjaka bojeći se neugodnih pitanja. Među hrabrima je i djevojčica koja već dvije godine uglavnom šuti, govori samo kada mora. Izašla je i mi smo saznali s kim bi se voljela družiti, ko je najiskreniji učenik u razredu, ko hoće pomoći, ko je sebičan... Nekoliko godina posmatranja i druge učenike je zaprepastilo, niko nije mogao proturječiti, odlično je poznavala svoje kolege.

Rezultate aktivnosti često sam prezentirao ili prepričavao kolegama, prijateljima tražeći nove ideje. To mi je pomoglo da drugačiju odjeljenjsku zajednicu priprelim i za narednu školsku godinu, da pomognem daci- ma u shvatanju kako učenje nije samo memorisanje informacija, već i načini korištenja tih informacija, učenje socijalnih odnosa, upoznavanje sebe i drugih, prezentiranje onoga što nas zanima te da nastavnici mnogo mogu naučiti od onih koje podučavaju.

Također, za narednu školsku godinu planiram slične aktivnosti proširiti i na predmet koji predajem. ●

Nastavnici, voditelji promjena o projektu (2)

Drago mi je da sam bila na ovom seminaru, koji nas je "natjerao" da se kontinuirano bavimo svojim problemom godinu dana. Osim što sam istraživala svoj problem, bilo je dosta interesantno slušati i druge, saznati sa kakvim poteškoćama se oni susreću i kako te teškoće nastoje riješiti. Drago mi je što sam postigla pomake u nastavnom procesu, što sam pomogla učenicima da ostvare svoj maksimum u nastavi i što sa svojim kolegama sada slobodnije razgovaram o problemima koji se javljaju u nastavi.

Potaknuta sam da razmišljam o svom profesionalnom djelovanju na drugačiji način.

Vještine stečene ovakvim načinom rada mogu se iskoristiti na bilo čemu drugom što sebi postavim kao prioritet. Dragocjeno.

Ističem da je jako važno bilo imati osjećaj da to što radim može nešto promijeniti (naravno u domenu svoga kruga djelovanja) kako u mom, tako i u radu mojih kolega.

Smatram ovo jednim velikim iskustvom. Razgovori su bili nadahnuti. Članovi grupe su se uvijek uključivali u davanje ideja kako bi se mogao otkloniti nečiji problem. Bili smo tim. Osjetila sam da me ovaj proces natjerao da diskutujem i sa drugim nastavnicima o problemima u nastavi, da obavljam razgovore sa roditeljima učenika, jer su i oni veoma bitni u obrazovanju i vaspitanju svoje djece.

Ovo mi je vrijedno iskustvo jer mi je pomoglo da sa više samopouzdanja krenem u ostvarivanje cilja svog projekta.